

7. *Тришук О.* Основні способи компресії науково-інформаційного тексту / О. Тришук // *Обрії друкарства*. — № 1 (5). — 2016. — С. 91—100.
8. *Abbruzzese J.* In search of meaning for the Facebook Like. — Mode of access: <https://mashable.com/2017/06/06/what-does-a-facebook-like-mean/#akJ3NNg3RSqW>. — Title from the screen.
9. *Aladwani A.* Compatible quality of social media content: Conceptualization, measurement, and affordances / A. Aladwani // *International Journal of Information Management*. — № 37 (6). — 2017. — P. 576—582.
10. *Balahur A.* Sentiment Analysis in Social Media Texts / A. Balahur // *4th Workshop on Computational Approaches to Subjectivity, Sentiment and Social Media Analysis*. — 2013. — 14 jun. — P. 120—128.
11. *Kateb F.* Classifying Short Text in Social Media: Twitter as Case Study / F. Kateb, J. Kalita // *International Journal of Computer Applications*. — Vol. 111. — № 9. — 2015. — P. 1—12.
12. *Philabaum D.* 51+ Facebook Fan Page Content Ideas. — Mode of access: <http://www.internetstrategiesgroup.com/LinkClick.aspx?fileticket=mfis3qw6zBw%3D&tabid=336>. — Title from the screen.
13. *58 Social Media Tips for Content Marketing*. — Mode of access: <http://contentmarketinginstitute.com/2012/12/social-media-tips/>. — Title from the screen.

Проанализированы особенности создания контента для социальных сетей, приведены практические советы для специалистов по социальному медиамаркетингу с целью продвижения компании или бренда, формирования их положительного имиджа.

The peculiarities of content creation for social networks are analyzed, practical tips for specialists in social media marketing are presented for the company or a brand promotion, positive image formation.

Надійшла до редакції 12 березня 2018 року

УДК 316.776.33:002.2]327.54]((47+57):73) "193/198"

Оксана Сенченко,
головний спеціаліст
Національної історичної бібліотеки України

"М'яка сила" книги в роки "холодної війни"

У роботі досліджено аспекти використання книги як інструменту "м'якої сили" під час "холодної війни" між США і Радянським Союзом. Це була інформаційно-мережева війна, в якій застосовували різноманітні методи: вилучення книг із бібліотек і книгосховищ інформаційних агентств; видання книг на замовлення за кошти ЦРУ і різноманітних фондів; пропаганда потрібних книг і заборона друкувати книги авторів, які не вписувалися в ідеологію "холодної війни".

Ключові слова: "м'яка сила", книга, культурний фронт, гуманна війна, соціальні науки, конгрес, культура, маккартизм, корпорація.

Постановка проблеми. У наш час стратегія "м'якої сили", багатократно підсилена найновішими інформаційними і когнітивними технологіями, дає змогу ефективно використовувати її для вирішення широкого кола завдань — від тотальної обробки світової суспільної думки до підготовки території для "кольорових революцій" і прямого військового втручання. По суті, це маніпуляція свідомістю населення країни жертви — агресії за допомогою технологій інформаційно-мережевої війни з використанням стратегії "м'якої сили".

Особливо небезпечним є застосування як "м'якої сили" історичних книг, коли історія перетворюється на певний проект із використанням технологій соціально-комунікаційного інжинірингу. Адже книзі читач довіряє, особливо, якщо вона якісно видана і добре розрекламована.

Мета статті — на основі аналізу методів ведення "холодної війни" дослідити використання книги як інструменту "м'якої сили" під час ведення інформаційно-мережеских війн.

Наприкінці ХХ століття сталася культурна переорієнтація американського стратегічного мислення. Сьогодні поняття війни вже вийшло далеко за межі винятково озброєного протистояння, оскільки протистояння ведеться за допомогою немілітаристських, інформаційних і психологічних методів, котрі мають різні назви: "інформаційна війна", "гуманна війна", "інформаційно-психологічна" або "культурна війна" тощо.

Ці методи мають давню історію. Американський військовий стратег Л. Харт ще перед Другою світовою війною розвинув стратегію непрямої дії [1]. Американські й британські збройні сили використовували "психологічні методи" проти Німеччини у Другій світовій війні, згодом — для переформатування німецького менталітету. Після закінчення війни ЦРУ і Міністерство оборони США переорієнтували експертно-аналітичні центри, як-от корпорація "РЕНД", Гудзонівський інститут та інші, на антирадянську діяльність. Ці організації були моделлю британського Тавістокського інституту людських відносин, що спеціалізується на методах психологічної війни [2].

Американські емпіричні соціальні науки, тобто соціологія, політологія, антропологія, комунікаційні дослідження, теорія катастроф тощо, були розвинені до сьогодення рівня за ініціативою і завдяки фінансуванню з боку військових і розвідувальних агентств у 40—50-х роках минулого століття [3].

Для розроблення методів, алгоритмів і реалізації стратегії гуманних війн потрібно мати:

— фінансові ресурси для виконання досліджень і подальшого ведення війн;

— засоби масової інформації, підпорядковані організаторам війн;

— соціальні мережеві структури, керівники яких навчені методам організації гуманних війн і реалізації алгоритмів їх ведення.

Джерелами фінансування були великі фонди, зокрема Корпорація Карнегі, фонди Форда і Рокфеллера. До розроблення цих методів були залучені відомі наукові центри: Нова школа соціальних досліджень у Нью-Йорку, Бюро прикладних соціальних досліджень у Принстоні, яке очолював П. Лазарсфельд, Інститут соціальних досліджень під керівництвом М. Хоркхаймера і Т. Адорно, який повернувся у Франкфурт 1949 р., Центр міжнародних досліджень Массачусетського технологічного інституту, Есаленівський інститут у Каліфорнії, заснований М. Мерфі та Г. Бейтсоном, Центр контркультури — один з організаторів Вудстокського фестивалю 1968 р. — усі вони отримували контракти й фінансування для ведення війни.

У програмах розгортання психологічної війни виокремимо відомі інститути комунікативних наук, що видавали журнали "Щоквартальна громадська думка", "Американський соціологічний огляд", "Американський огляд політичних наук" та ін. Працювали на ці інститути переважно експерти-емігранти з Німеччини та Австрії, з-поміж них — П. Лазарсфельд, О. Моргенштерн, Л. Ловенталь, Г. Маркузе, В. Ліпманн, Г. Лассвелл, Г. Алмонд, Д. Лернер, Д. Белл, Р. Мертон та ін., котрі згодом взялися за перенавчання населення Німеччини. Окремі з цих проектів передбачали підготовку культурної революції 1960-х років, основними елементами якої були рок-музика, наркотики й сексуальна свобода [4].

Після закінчення Другої світової війни американське керівництво усвідомило, як сильно комуністична ідеологія захопила Європу. Багато умів Старого Світу були зачаровані лівими ідеями. Вже 1947 р. серед руїн Берліна спорудили Будинок культури, в якому вечорами співали радянські солдати. Німці, що не розуміли мови, заповнювали зал ущерть — так полонила їх краса російської пісні. І це допомагало пізнати радянську країну краще за найкрасномовніші агітки.

На цьому тлі американська культура тьмяніла. Ситуацію потрібно було терміново виправляти, а тому президент США Г. Трумен разом із держсекретарем Дж. Маршаллом дали настанову у будь-який спосіб завоювати уми європейців-інтелектуалів. Робити це мали фахівці шойно створеного ЦРУ, котрі отримали необмежені повноваження щодо методів роботи і, звичайно, щедрю фінансову підтримку. Згідно з директивою Ради національної безпеки НБ-10/2, ЦРУ було уповноважено вести "пропаганду, економічну війну,

превентивні прямі дії, включаючи саботаж, заходи зі знищення та евакуації й іншу підривну діяльність проти ворожих держав" [5].

Сьогодні у США функціонує понад 200 центрів, котрі спеціалізуються на роботі з країнами колишнього соціалістичного табору. До них належать академічні інститути з розгалуженою науковою структурою, приватні фонди, започатковані американцями й радянськими емігрантами, громадські організації релігійного та просвітницького характеру, аналітичні групи при спецслужбах і різноманітних фірмах, а також мережа університетських кафедр (наприклад, кафедра з українознавчих студій Українського наукового інституту Гарвардського університету), що мають незалежний статус і проводять наукові дослідження [2].

Продуктом такої величезної інтелектуальної системи були сотні книг, десятки спеціальних журналів і тисячі статей, присвячених історії країн Радянського Союзу, їх економіці, системі політичної влади, видатним радянським ученим і державним діячам. Сотні "русистів", "радянологів", "кремленологів" та інших спеціалістів щодня перечитують стоси книг, здебільшого нехудожнього змісту, вивчають, аналізують і перекладають гори матеріалів, які після відповідного опрацювання формують бази даних під загальною назвою "радянська школа".

Основним інструментом культурного фронту "холодної війни" був Конгрес за свободу культури з відділеннями в 35 державах, десятками видань і програм. Активне видання книг певної тематики, організація виставок і концертів мали переконати європейців, що "Америка й американці досягли повного тріумфу в усіх сферах людського духу" [4]. До участі в роботі Конгресу були залучені відомі письменники і філософи, приміром Р. Арон, А. Мальро, А. Кестлер, Дж. Орвелл і багато інших.

Проте спочатку справа гальмувала. З'їзди лівих гриміли регулярно і повсюдно. Для Паризького конгресу на захист миру П. Пікассо намалював свою відому білу голубку, а Ч. Чаплін надсилав вітальні телеграми. Люди з відомства А. Далласа намагалися організувати заходи у відповідь, платили активістам, аби ті вихваляли "свободу по-американськи", орендували шикарні зали. Усе марно! І тоді давно завербований американцями британський філософ і письменник А. Кестлер представив главі ЦРУ Ф. Уізнеру проект створення принципово нової організації — Конгресу за свободу культури. По суті, це було щось на зразок культурного НАТО. Об'єднавши інтелектуалів і діячів культури ліберального спрямування, Конгрес дав путівку в життя всім, хто став символом "сучасного мистецтва з американським характером" [4].

Як і будь-які спецоперації, маневри на культурному фронті проводилися "під прикриттям". Американці не втомлювалися бити себе в груди й упирати на те, що у них свобода слова. Насправді старанні шпигуни завербували шістьох перебіжчиків від лівих, які й взялися писати замовний матеріал. Їхня праця під назвою "Бог, що обдурив надії" прикрашала вітрину майже кожного книжкового магазину США і Західної Європи. У цій

книжці містилися шість есе про те, як колишні марксистки розчарувалися у минулих переконаннях.

Владні структури Америки не посоромилися перекрити кисень окремим письменникам, що не догодили владі, як-от автор "Грон гніву" Дж. Стейнбек чи Е. Колдуелл з його розповіддю "Людська маса". ЦРУ вдавалося до відвертого пресингу на видавництва, котрі наважилися випускати книги реалістів, і на магазини, де їх продавали.

Проте "потрібним" обдаруванням ЦРУ активно допомагало: так у його письменницькій когорті з'явилися С. Моем, Е. Паунд, Г. Хант. На гроші ЦРУ видавалися книги Дж. Орвелла, Г. Міллера, А. Мальро, Р. Арона. Спецслужби доклали руку і до видання на Заході "Доктора Живаго" Б. Пастернака.

Для маскування джерел фінансування й участі в діяльності Конгресу за свободу культури ЦРУ створило розгалужену систему фондів, що слугували фінансовими каналами для видання книг, журналів, організації концертів та інших заходів у сфері культури. Британська журналістка й режисер-документаліст Ф. Сондерс нарахувала 170 фондів, які відомство використовувало для перекачування грошей у журнали. Посередниками в цих хитромудрих зв'язках були, зокрема, й фонди Ротшильда і Форда. До речі, впродовж "холодної війни" ці організації було звільнено від податків [5].

Розкриваючи аспекти використання "м'якої сили" книги, наведемо конкретні приклади цієї діяльності. Так, пропагандист американської військової адміністрації в післявоєнній Німеччині Ф. Прагер опублікував майже 25 томів різноманітних праць, у створенні, виданні чи поширенні яких було зацікавлене ЦРУ. Письменник зазначав, що представники Управління або безпосередньо відшкодовували йому витрати на публікацію, або гарантували купівлю (переважно через фонд) достатньої кількості екземплярів, аби зробити видання прибутковим.

"Книги відрізняються від усіх інших засобів пропаганди, — зауважував керівник відділу таємних операцій ЦРУ, — передусім тому, що одна книга може змінити ставлення читача та його подальші дії майже радикально, що неможливо досягти за допомогою іншого засобу. Отже, книжкове виробництво стає найважливішим знаряддям стратегічної (довгострокової) пропаганди" [6].

Таємна програма книговидавництва, за словами представника ЦРУ, була ініційована, щоб "домагатися видання книг та їхнього поширення за кордоном, приховуючи будь-який вплив з боку США, через таємне субсидування закордонних видань або книжкових магазинів. Домагатися видання книг, що не мають будь-якої відкритої прив'язки до уряду США, особливо якщо позиція автора є "делікатною". Домагатися видання літератури, керуючись оперативними міркуваннями, незалежно від її рентабельності. Стимулювати й субсидувати місцеві національні або міжнародні організації для публікації та поширення книг. Стимулювати написання політично значущих книг невідомими іноземними авторами — або через пряме фінансування автора, якщо можливі таємні контакти з ним, або опосередковано, через літературних агентів і видавців" [6, р. 15].

У 1977 р. газета "Нью-Йорк Таймс" стверджувала, що ЦРУ було причетне до видання принаймні тисячі книг. Управління ніколи не розголошувало список літератури, підготовленої до друку з його допомогою, але відомо, що він містив книги "Угорська революція" Ласки; переклади поем "Безплідна земля" і "Чотири квартети" Т. Еліота і видання, опубліковані Конгресом за свободу культури чи його філіями. Це, зокрема, збірки віршів "Минуле в сьогоденні: Боротьба ідей від Кельвіна до Руссо", "На півдорозі до місяця: Нові листи з Росії" П. Блейк ("Інкаунтер Бук", 1964); "Література і революція в Радянській Росії" під редакцією М. Хейварда і Л. Лабедза ("Оксфорд Юніверсіті Прес", 1963); "Історія і надія: Прогрес у свободі" К. Желенські; "Мистецтво будувати припущення" й "Сотня кольорів" Б. де Жувенеля під редакцією Р. Макфаркуара; автобіографічний роман Н. Хмари "До мене"; "Італійці" Л. Барзині; "Доктор Живаго" Б. Пастернака і нові видання "Державця" Н. Макіавеллі. Роботи А. Чехова було перекладено багатьма мовами і видано фірмою "Чехов Паблішинг Компані", яку таємно фінансувало ЦРУ [7].

Окрім Дж. Ханта, чиє первинне покликання — письменницька праця, було ще кілька активних романістів, якими пишалось ЦРУ. Випускник Єльського університету П. Маттессен, що згодом став відомим завдяки книзі "Сніговий барс", заснував у Парижі журнал "Періс Ревю", де публікував власні матеріали; працюючи на ЦРУ, написав роман "Партизани". Ще одним "улюбленцем" був Ч. Маккеррі, якого пізніше вважали свого роду відповіддю Америки на англійського письменника Джона Ле Каре.

До цієї когорти входив і Дж. Міченер, який за свою довгу кар'єру, шанобливо відзначену Управлінням, написав купу блокбастерів із такими "скромними" назвами, як "Польща", "Аляска", "Техас", "Космос". У середині 1950-х років письменник маскував літературною діяльністю свою роботу за усунення радикалів, які просочилися в зону однієї з операцій ЦРУ в Азії. Для цього він був відряджений до фонду "Азія", котрий фінансувало Управління. Згодом зазначав, що "письменник ніколи не повинен служити таємним агентом якоїсь структури чи будь-кого загалом" [8].

Потім був Г. Хант, автор романів "На схід від прощань", "Межа п'їтьми" і "Незнайомець в місті", за які отримав премію Гугенхайма. Коли письменник працював на Управління координації політики (УКП), яке очолював Ф. Уїзнер, йому доручили випустити кілька оригінальних книг через видавничу компанію "Фосетт". У Мексиці він відповідав за випуск книги "Життя і смерть у СРСР" марксистського письменника-інтелектуала Ель Кампесіно, першого з латиноамериканських авторів, хто повідав про терор сталіністів. Книгу переклали багатьма мовами і розповсюджували за допомогою ЦРУ. Г. Хант також доручив оперативникові У. Баклі надати допомогу й чилійському інтелектуалові, марксистові Е. Равінесу, щоб той зміг закінчити книгу "Шлях Єднань" [8, с. 161].

А над Америкою поставала грізна сила 1950-х років — "маккартизм". На той час Сполучені Штати були, з одного боку, країною, де відбувався стрімкий злет

економіки, орієнтованої на споживання, і вільним суспільством, однак з іншого — зануреною в роздуми, похмурою й самотньою державою. У цій Америці мати запис П. Робсона вважалось диверсійним актом, а шкільна книга "Вивчаємо історію Америки", співавтором якої був історик Єльського університету, давала дітям таку пораду: "ФБР закликає американців повідомляти безпосередньо у свої офіси про будь-яку підозрілу комуністичну діяльність своїх співгромадян. ФБР має достатню професійну підготовку, щоб підтвердити ці підозри, дотримуючись при цьому законів нашої вільної нації. Коли американці діють так само, а не обговорюють усе публічно і не зраджують гласності, вони вчиняють згідно з американськими традиціями" [9]. "Заохочення молодих фіскалів було характерною рисою тоталітарних суспільств, але холодна війна змусила додати інформування до списку "американських традицій", — зазначив історик [10].

Це була Америка Р. Кона і Д. Шайна — "грізного дуету" Дж. Маккарті. Один із коментаторів описував Кона як "огидного", а Шайна як "пихатого нахабу". Перший був блискучим юристом. Здобув освіту в місті Колумбія в 19 років, а вже в 25 став юрисконсультом Маккарті в Комітеті Палати представників із розслідування антиамериканської діяльності. Другий, син успішного магната, котрий працював у готельному бізнесі, навчався в Андовері й Гарварді та був кращим другом Р. Кона. На початку 1953 р. Кон влаштував Шайна на роботу в підкомітет Маккарті. Шайн мало чим вирізнявся, за винятком того, що був автором книги "Визначення комунізму". Її примірники лежали поряд із Біблією від Гедеона в готелях його батька.

Навесні 1953 р. Кон і Шайн вирушили з інспекторською перевіркою до американських офіційних інформаційних представництв. Після відвідування бібліотек Інформаційного агентства США (USIA) у семи країнах вони оголосили, що 300 тисяч книг із 2 мільйонів, які зберігалися на полицях, вийшли з-під пера прокомуністичних письменників, і зажадали вилучення цієї літератури. Державний департамент, замість того, аби захищати бібліотеки, котрі щорічно відвідували 36 мільйонів читачів, видав сувору постанову. Вона ставила під заборону будь-які матеріали, навіть і малюнки, "...підозрілих осіб, комуністів і подібних до них". Отже, твори сотень американських письменників і діячів культури доправили на звалище політики [11].

Згодом розпочалося бурхливе листування між Держдепартаментом і місіями Інформаційного агентства США (Берлін, Бремен, Дюссельдорф, Гамбург, Мюнхен, Ганновер, Штутгарт, Фрайбург, Нюрнберг, Париж), адже кількість заборонених книг зростала: "Приберіть усі томи Сартра з усіх зібрань Amerika Hauser"; "Усі книги цих авторів мають бути прибрані: Дешіл Хемметт, Елен Кей, Джейн Уелтфіш, Ленгстон Хьюз, Едвін Сівер, Бернхард Штерн, Говард Фаст"; "Приберіть усі (підкреслюю, усі) твори таких осіб: Джон Абт, Дж. Джуліус, Маркус Сінгер, Нейтан Уітт"; "Усі роботи таких авторів наказано прибрати: В. Дюбуа, Вільяма Фостера, Максима Горького [так в оригіналі], Трохвіма Лисенка, Джона Ріда, Агнес Смедлі"

[10]. Г. Мелвіл також потрапив під прес, і всі його книги з ілюстраціями Р. Кента було вилучено [12].

20 квітня 1953 р. посольство США в Парижі телеграфувало в Держдепартамент: "З бібліотеки Інформаційного агентства в Парижі та провінціях вилучені такі книги: Говарда Фаста "Гордий і вільний", "Непереможені", "Зачаті у свободі"; Дешіла Хемметта "Погана людина"; Теодора Хеффа "Чарлі Чаплін"; Ленгстона Хьюза "Втомлені блюзи", "Дороги білих людей", "Велике море", "Поля чудес", "Монтаж відстроченої мрії", "Сміх крізь сльози", "Історія Бланка" [13].

Американський культурний імідж був зіпсований, оскільки державні агентства й місії неухильно виконували настанови Маккарті. Середня кількість книг США, які Інформаційне агентство надсилало за кордон, 1953 р. скоротилася із майже 120 тисяч (119 913) до 314. Багато книг, вилучених із бібліотек, свого часу знищили нацисти. Вдруге ця доля спіткала такі твори, як "Чарівна гора" Т. Манна, "Обрані твори" Т. Пейна, "Теорія відносності" А. Ейнштейна, праці З. Фрейда, "Чому я стала соціалістом" Х. Келлер і "Десять днів, які потрясли світ" Дж. Ріда. Есе Г. Торо "Про громадянську непокору" було заборонено в США в той самий час, коли його оголосили поза законом і у маоїстському Китаї. Зовні непохитна культурна чистка Маккарті звела нанівець претензії Америки на те, щоб бути зразком вільної держави.

Лауреат Нобелівської премії, відомий супротивник нацизму Т. Манн раптом виявив, що його американське громадянство не забезпечило захисту, на який він так сподівався, втікаючи від тоталітаризму. Звинувачений прибічниками Маккарті в м'якості до комунізму, з ярликом "американський попутник номер один" від журналу "Плейн Струм", письменник прагнув залишити Америку, яку називав "кондиціонерним кошмаром" [10].

Іншим "трофеєм" Кона і Шайна став Д. Хемметт. У 1951 р. він перебував в ув'язненні 22 тижні з 6 місяців, до яких був засуджений за відмову викрити спонсорів Фонду поручительства з громадянських прав, що був створений для підтримки заарештованих комуністів. У 1953 р. Д. Хемметта викликали для надання свідчень у постійній підкомісії сенату, очолюваною Маккарті, де письменник вкотре відмовився назвати імена, цього разу посилаючись на п'яту поправку.

Кон і Шайн вимагали вилучення всіх книг Д. Хемметта з бібліотек Держдепартаменту. Коли його твір "Пригоди Сема Спейда" зняли з ефірів радіокомпанії "Ен-Бі-Сі", письменник позбувся основного джерела доходу. Відвоювавши за Америку у двох світових війнах, він помер у злиднях 1961 р. Д. Хемметта поховали, згідно з його волею, на Арлінгтонському національному цвинтарі, попри спроби ФБР перешкодити цьому [14].

На більшість живих авторів, чиї твори було заборонено згідно з постановою Держдепартаменту, ФБР Гувера мало багатотомні й часто-густо безглузді досє. Діяльність і зв'язки Р. Шервуда, А. Маклейша, М. Коулі, в справі якого С. Хук виступав як інформатор ФБР, Дж. Кроу Ренсома, А. Тейта, Г. Фаста, Ф. Метессена, Л. Хьюза перебували під суворим контролем.

Коли Ернест Хемінгуей покаржився друзям про стеження з боку ФБР, вони припустили, що той відірвався від реальності. Проте справа на 133 сторінки, розсекречена в середині 1980-х, підтвердила підозри письменника: упродовж понад 25 років за ним стежили, записували його розмови й переслідували агенти Гувера. Приміром, незадовго до смерті, страждаючи від важкої депресії, Хемінгуей відвідав клініку в Міннесоті під вигаданим прізвиськом. Психіатр миттєво зв'язався з ФБР, щоб отримати дозвіл на реєстрацію письменника під цим прізвиськом [8, с. 127].

У досьє на поета У. К. Уільямса стверджувалося, що він є "трохи розсіяним професором", використовує стиль "експресіоніста", котрий можна тлумачити як "код". Цього вистачало, щоб завадити поетові працювати консультантом із поезії в Бібліотеці Конгресу США 1952 р., оскільки він не пройшов перевірку на лояльність (посада залишалася вакантною до 1956 р.).

Ім'я поета Л. Антермайера потрапило в індекс безпеки ФБР (а отже, й у групу ризику для національної безпеки) 1951 р. [8, с. 127]. Незабаром після цього письменник закритися у власній квартирі, звідки не виходив майже півтора року, ставши заручником "непереборного жаху, що паралізує" [8, с. 127].

Есеїст М. Кемптон вважав Гувера "невиліковним і шалено схибленим" і уявляв, як "ночами його роздирали сумніви, що десь хтось не вважає його авторитетом" [8, с. 127].

Обговорюючи проблему цензури у сфері культури 10 липня 1953 р., кабінет Ейзенхауера зробив доволі непевний висновок про неможливість "здійснювати контроль, не виглядаючи при цьому дурнями або нацистами. Це слід робити спокійно, якщо достатньо часу і сил. Нині, поза сумнівом, треба перевірити нові книги на відповідність закону" [12]. Таку реакцію навряд чи можна назвати адекватною. Американські поштові відділення були переповнені листами з усієї Європи з критикою заборони книг.

Британці, які після війни залишили на полицях німецьких бібліотек книгу "Майн Кампф", що "з часом перетворилася на збірку анекдотів", були налаштовані вельми песимістично. Частково проблема полягала в тому, що Д. Ейзенхауер, який не бажав занурюватися в трясовину разом із Маккарті, вважав, що може затьмарити його власним хрестовим походом проти комунізму. Основою цих дій була стратегія, яку порадив держсекретар Дж. Даллас. Водночас Маккарті сумнівався навіть в Ейзенхауері. Ходили чутки, що у часи, коли Ейзенхауер обіймав посаду верховного головнокомандувача, в повоєнній Європі, особливо в Німеччині, сталося масове проникнення комуністів до американських урядових установ. Як не дивно, але член Конгресу за свободу культури М. Набоков підлив масла у вогонь, адже передав братам Олсоп інформацію про серйозність цього проникнення і стверджував, що "п'ята колона" фактично контролювала командування Ейзенхауера [14].

Наприкінці 1961 р. у США було створено Відділ внутрішніх операцій під керівництвом Ч. Бернса, котрий був прибічником використання літератури як зброї антикомуністичної пропаганди і наполегливо

працював над зміцненням видавничої програми ЦРУ. "Новий відділ узяв під своє крило як персонал, так і проекти, від яких відмовилися інші підрозділи ЦРУ, — зазначав згодом Г. Хант. — А ті проекти з таємних операцій, що перейшли до мене, були майже повністю пов'язані з видавничою діяльністю і публікаціями. Ми фінансували такі "важливі" книги, як, наприклад, "Новий клас" Мілуана Джіласа (дослідження комуністичних олігархій), їх видання підтримувала видавнича компанія Фредеріка Прагера" [9]. "Під різними псевдонімами я допомагав у написанні кількох романів, в яких було представлено позитивний імідж ЦРУ, а також опікувався однією чи двома науковими роботами, не кажучи вже про написання журнальних статей про нову ворожість старої комуністичної загрози", — розповідав Г. Хаббард у "Примарі повії" Н. Мейлера.

У своїй роботі агенти ЦРУ використовували навіть путівники. Співробітники Управління мандрували Європою з відомими путівниками Фодора, користуючись ними як прикриттям. Сам Ю. Фодор, колишній лейтенант армії США й офіцер УСС, пізніше захищав цю практику, заявивши, що діяльність ЦРУ "була високопрофесійною, високоякісною. Ми ніколи не допускали контрабанду політики в книгах" [15].

Помічник директора ЦРУ Л. Кіркпатрік щороку писав статті для розділу "Армії світу" в "Британській енциклопедії", якою опікувався колишній помічник державного секретаря зі зв'язків із громадськістю У. Бентон. Іноді письменники ЦРУ за контрактом надавали рецензії на книги в "Нью-Йорк Таймс" або інші шановані видання. Агент ЦРУ Дж. Карвер писав статті під власним ім'ям у журналі "Форин Афферс", хоча при цьому не згадував, на кого працює. В Англії М. Вудхауз співпрацював із часописами "Інкаунтер" і "Таймс Літерарі Саплемент" [16].

Феномен письменника як шпигуна чи шпигуна як письменника був аж ніяк не новий. С. Моєм використовував свій літературний статус як прикриття для виконання завдань британської секретної служби під час Першої світової війни. Його пізніші зібрання автобіографічних оповідань "Ешенден" стали своєрідною біблією для офіцерів розвідки. К. Макензі працював на MI-5 1930 р., а згодом був підданий переслідуванню з боку англійського уряду за розкриття імен співробітників Секретної розвідувальної служби (SIS) у своїй книзі "Мемуари про Егейське море". Г. Грін у художній прозі використовував власний досвід праці таємним агентом MI-5 під час і після Другої світової війни. Письменник охарактеризував MI-5 як "найкраще туристичне агентство у світі".

"Інтелектуали або, скажімо, інтелектуали певного сорту завжди крутили романи з розвідувальними службами, — зауважував К. Брайтман. — Це все одно, що стати повнолітнім, — вступити в розвідувальну службу, особливо для таких місць, як Єль" [17].

Письменник Р. Елман також виявляв занепокоєння щодо естетики: "Варто виокремити загальні риси цих людей. Усі вони були християнами в нерелігійному ключі Т. Еліота. Вони вірили у вищу владу, вищу істину, яка благословила їх антикомуністичний, антиатеїстичний хрестовий похід. Т. Еліот, Паунд та

інші модерністи зверталися до своїх почуттів елітарності. ЦРУ навіть замовило переклад "Чотирьох квартетів" Еліота, а потім закинуло ці книги з повітря в Росію. Були такі люди, як Шоу і Уеллс, для яких соціалістичне "століття простої людини" представлялося небажаним — вони хотіли споглядати непросту Людину і Високу Культуру. Тому вимушені були не просто вкладати гроші в культуру" [18].

Парадокс захисту демократії силами патрициїв, які ставилися до неї з підозрою, складно ігнорувати. Оголошуючи себе керівною елітою, котра захищає світ від варварства, вони були модерністами, впадали в жах від сучасності, що потьмяніла від крові.

У 1964 р. перший день народження святкував "Нью-йоркський книжковий огляд" — найвпливовіший і найпрестижніший у США журнал про літературу. Стрімкий злет видання доволі чітко сигналізував, що не всі американські інтелектуали були раді обернутися навколо національної безпеки орбітою "холодної війни". Оскільки єдність поглядів розпадалася на очах, новий часопис свідчив про появу критично налаштованої інтелігенції, котра здатна порушувати проблеми, які журнали на кшталт "Інкаунтера", пов'язані "партійною дисципліною", вперто замовчували. Якщо раніше зазначали про те, що всі нью-йоркські інтелектуали за допомогою певної дивовижної алхімії утворили єдиний сплав із ЦРУ й іншими функціонерами "холодної війни", то у той час спостерігалася зворотна реакція.

Організатори вели "холодну війну" надзвичайно скоординовано. Коли в Радянському Союзі заборонили літературу Білого руху, на Заході було започатковано фонди, присвячені майже кожному його учасникові. Коли радянська цензура вилучила із загального користування всі джерела, окрім ортодоксальних марксистсько-ленінських, на Заході вийшли праці всіх репресованих соратників Леніна, а також кілька фундаментальних досліджень про нього. Коли після закінчення Другої світової війни в соціалістичних країнах було вилучено праці й дані про "антикомуністичні елементи", у США побачили світ книги про Бандеру, Власова, Мельника. Отже, вся тематика, що була предметом ідеологічної критики й боротьби в СРСР, на Заході стала предметом усебічного наукового вивчення.

Найважливіші книги про СРСР ХХ століття вийшли в Європі та США, і значна їх частина належить колишнім українцям і росіянам: вождям Білого руху Денкіну, Краснову й Врангелю, філософам Ільїну, Бердяєву і Федотову, історикам Зеньковському і Пушкарьову, письменникам Солоневичу і Солженіцину.

Ця література поступово просочувалися із Заходу до СРСР, книжка за книжкою, і на теренах, убезпечених "залізною завісою", її зачитували до дір, під страхом арешту робили копії, передавали з рук в руки. Останніми роками перевидано чимало емігрантських книг, проте далеко не все зі спадщини колишніх співвітчизників стало надбанням сучасної громадськості: ще не опубліковано романи генерала Краснова, майже цілком не освоєна "фашистська" література.

Дослідникам відомо, що західна радянська література спіралася і продовжує спиратися на праці вихідців із СРСР. А книги вчених і політиків Дж. Біллінгтона, Р. Пайпса, У. Лакера не було б написано взагалі, якби автори не знали російську мову і радянську літературу. Щоправда, останнім часом американці намагаються проводити власні незалежні дослідження. Нових же емігрантів, на зразок Синявського чи Янова, вони залучають до виконання спеціальних завдань, чи то на радіо "Свобода", чи у видавництві "Посів", чи у філіях "Ротарі клубу".

Варто згадати й дослідження відомого в Україні автора Е. Саттона (1925—2002), що не вписуються у цей ряд. Ще 10 років тому його ім'я було незнайоме українському читачеві. Дослідження про приховані механізми влади, написані англійською мовою та видані малими накладками в США, читали лічені одиниці наших співвітчизників. Сьогодні видатного американського вченого знають десятки тисяч людей завдяки публікаціям російською і українською мовами його праць "Як Орден організовує війни і революції", "Уолл-стрит і більшовицька революція" і "Хто управляє Америкою" [19].

Цілком закономірна популярність Е. Саттона пов'язана з тим, що він намагався відповісти на найактуальніші, найбільш запитані сучасності: чому відбуваються світові війни, як формується влада в найбільших державах планети, чи випадково відбуваються революції й регіональні конфлікти, звідки беруться гроші та яка їх роль у міжнародних відносинах. Шукаючи відповіді, вчений спирався на документи і ґрунтовні дослідження, згідно з вимогами точної науки і духом об'єктивності.

Праці Е. Саттона за задумом і духом набагато ближчі до відомих творів Д. Ріда, Г. Форда і Л. Кея. Викриваючи таємниці міжнародної змови, Саттон об'єктивно захищає інтереси слов'янських країн. Складно не помітити різниці між оцінкою головних подій ХХ століття в Е. Саттона та У. Лакера, голови Міжнародної наукової ради при Центрі стратегічних і міжнародних досліджень, відомого фахівця з німецького і російського "фашизму". У книгах "Росія і Німеччина: наставники Гітлера" і "Чорна сотня", виданих російською мовою коштом відомого мільйонера-інтернаціоналіста Дж. Сороса, Лакер намагається переконати читача, що в появі нацизму нібито винні росіяни. Саттон доводить зворотне: Гітлера викохав Захід, щоб з його допомогою розв'язати війну проти СРСР. Чітко документовані аргументи Е. Саттона завдають потужного удару і сумнівним домислам В. Резуна, перебіжчика з Головного розвідувального управління до Центрального розвідувального управління, який використовує як псевдонім прізвище національного героя Росії — генералісимуса Суворова. В. Резун у серії своїх книг розвиває власну гіпотезу про те, що Сталін використовував Гітлера як таран проти західної Європи, зокрема в "Криголамі", а в документальній повісті "День "М", що описує початок Другої світової війни, підтасовує факти, аби звинуватити Радянський Союз у загарбницьких планах і покласти на СРСР провину за трагедію, від якої він постраждав найбільше.

Після виходу 1992 р. документальної збірки Ю. Дьякова і Т. Бутуєвої під назвою "Фашистський меч кувався в СРСР" сучасна громадськість ознайомилася з сенсаційними матеріалами про таємну співпрацю Червоної армії та Рейхсверу в 1922—1933 рр. Документи, що зберігалися протягом 50 років під грифом "цілком таємно", підтверджують факт радянсько-німецької військової співпраці, проте в них йдеться не про "змову" Сталіна з Гітлером, а про кооперацію РККА зі збройними силами Веймарської республіки. Виявляється, що на території СРСР, попри Версальський договір, таємно будувалися і функціонували радянсько-німецькі заводи, аеродроми, танкові й авіаційні школи. Активно виконувалася програма обміну військовими фахівцями. Після приходу Гітлера до влади 1933 р. ці зв'язки значно послабшали. До 1935 р. вони зійшли нанівець, а зміцнілий Рейхсвер, перетворений у Вермахт, переорієнтовувався у своїх контактах на північно-західні країни. Ключ до розгадки таємниці фізичного знищення всього верховного командування РККА, що навчалися в Німеччині, та офіцерського корпусу, так чи інакше пов'язаного з таємною програмою, слід шукати у зв'язку з цими подіями.

Західні стратеги не забарилися скористатися суперечностями, що виникли між нацистами й більшовиками. Коли Німеччина розпочала діяти дедалі агресивніше в Європі, а Японія — на Сході, урядовці Англії, Франції та США, формально заявивши про політику "невтручання", фактично стали потурати мілітаристським настроям і провокувати світову війну.

Сталін розгадав злочинні плани міжнародних підбурювачів. "У політиці невторчання, — зазначав він у березні 1939 р., — проглядає прагнення не заважати агресорам творити свою чорну справу, а Японії вступати у війну з Китаєм, а ще краще з Радянським Союзом. Потрібно дати усім учасникам війни зав'язнути глибоко в тканину війни, захочувати їх в цьому нишком, дати їм ослабити і виснажити один одного, а потім, коли вони достатньо ослабнуть, виступити на сцену зі свіжими силами, виступити, звичайно, "в інтересах світу", і продиктувати ослабленим учасникам війни власні умови. І дешево і мило!"

Менш передбачливим Сталін виявився стосовно німецьких націонал-соціалістів. Пакт Молотова-Ріббентропа, укладений, щоб уникнути війни між Німеччиною і Росією, врешті-решт був використаний Гітлером у власних інтересах. Убезпечивши власні межі на територіях, прилеглих до СРСР, нацисти спочатку захопили Європу, а вже згодом, маючи в тилу традиційних союзників і знешкоджених суперників, підступно напали на Радянський Союз. Жодного сумніву, що агресивна, загарбницька, по суті, імперіалістична війна Німеччини була спрямована передусім проти росіян і слов'ян. Це була боротьба за новий життєвий простір, який гітлерівці шукали на Сході. Міжнародна закуліса вміло розіграла "карту Гітлера" як козир, зіштовхнувши своїх головних супротивників, Радянський Союз і Третій Рейх, у кровопролитній, взаємно винищувальній бійні.

Особливого звучання книга Е. Саттона набуває через те, що побачила світ у рік 50-річчя перемоги

радянського народу над гітлерівською армією. Це була не лише війна проти фашистів, це була війна проти фашистів "до останньої радянської людини". З нагоди ювілею у засобах масової інформації розгорнулася небачена пропагандистська кампанія, що мала на меті завуалювати істинні причини війни. Судячи зі всесвітнього розмаху, спонсором і режисером цього політичного шоу були США. Один із парадоксів славетної події полягав у тому, що колишні союзники СРСР по антигітлерівській коаліції доволі своєрідно інтерпретували роль Сталіна, після чого довелося заднім числом вилучити його з ялтинської компанії Черчилля і Рузвельта (цей факт підтверджує навіть одна з сучасних скульптур). Бутафорський спектакль жодним чином не збентежив тутешніх провідників мондіалістської політики. Тоді російські учені Є. Гайдар і Ю. Афанасьєв виступили у пресі зі спеціальними статтями, в яких намагалися пояснити, що перемога США у Другій світовій війні і є перемогою СРСР, а Сталін заслуговує лише на засудження, оскільки був ще більшим "фашистом", ніж Гітлер.

Будь-які факти можна трактувати по-різному, будь-які об'єктивні суперечності можна представити по-своєму і повернути на свою користь. Проте не можна приховати очевидного. "Антифашисти" Лакер і Резун та їхні російські соратники, на зразок Гайдара з Афанасьєвим свідомо замовчують роль міжнародних банків у розв'язуванні війни, а Саттон, якого складно запідозрити в прорадянських настроях, вважає цю роль вирішальною. Останніми роками в Україні також почастишали публікації, присвячені пружинам влади, масонським організаціям і планам міжнародного уряду щодо "нового світового ладу".

Внаслідок воєн і революцій з'являються можливості збагачення. Конфлікт можна використати для отримання прибутку корпораціями, що перебувають під впливом і контролем Ордену, зауважував Е. Саттон. Є численні приклади того, як американські корпорації торгували з ворогом заради отримання прибутку під час Другої світової, корейської та в'єтнамської воєн. Ця "кривава торгівля" чудово організована і виходить за межі інтересів лише кількох компаній — вона є загальною і відбиває рішення вищої політики та певні філософські погляди.

Численні закордонні дослідники наголошують, що термін "м'яка сила" охоплює занадто велику кількість різнопланових явищ і нечітко визначений. Це ускладнює як теоретичне осмислення концепції, так і її практичне використання як інструменту зовнішньої політики держави. Проте американські й британські політичні еліти з готовністю взяли на озброєння цю теорію, а експерти високо оцінюють досягнення їх країн у цій сфері. І сьогодні є численні приклади, що свідчать про активне використання концепції "м'якої сили" книги в американській зовнішній політиці, що має на меті отримання певних переваг над іншими державами.

Список використаної літератури

1. Basil Liddell Hart. Strategy: The Indirect Approach. — 1st ed. 1929, 2nd ed. 1954.

2. Сенченко М. Мозкові центри країн світу / М. І. Сенченко, О. М. Сенченко, В. Г. Гастинщиков. — Київ : Персонал, 2016. — 278 с.
3. Christopher Simpson. Science of Coercion: Communication Research and Psychological Warfare, 1945—1960. — New York : Oxford U. P., 1994.
4. Arthur Koestler in Richard Crossman (ed.). The God That Failed: Six Studies in Communism. — London : Hamish Hamilton, 1950.
5. Сондерс Ф. С. ЦРУ и мир искусств: культурный фронт холодной войны / Пер. с англ. под рук. Е. Логинова и А. Верченкова; редактор перевода В. Крашенинникова. — Москва : Институт внешнеполитических исследований и инициатив, Кучково поле, 2013. — 416 с. (Серия "Реальная политика").
6. William Donovan. Цитата из R. Harris Smith. OSS: The Secret History of America's First Central Intelligence Agency. — Los Angeles : University of California Press, 1972.
7. New York Times. — 1977. — 25 December.
8. E. Howard Hunt. Undercover: Memoirs of an American Secret Agent. The New Class was published in collaboration with the Congress for Cultural Freedom.
9. Stephen J. Whitfield. The Culture of the Cold War. — Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1991.
10. Taylor D. Littleton and Maltby Sykes. Advancing American Art: Painting, Politics and Cultural Confrontation. — Alabama : University of Alabama Press, 1989.
11. State Department and USIA cables, April—July 1953 (SD. CA/RG59/NARA).
12. American Embassy, Paris, to State Department, 20 April 1953 (SD. CA/RG59/NARA).
13. Handwritten notes of the Cabinet meeting, 10 July 1953 (WHO/DDE).
14. Eugene Fodor. Цитата из New York Times, 25 December 1977.
15. Lyman Kirkpatrick. The Real CIA (New York: Macmillan, 1968).
16. Carol Brightman. Interview, New York, June 1994.
17. Richard Elman. The Aesthetics of the CIA; см. также: Jason Epstein. The CIA and the Intellectuals, New York Review of Books, 20 April 1967.
18. Самтон Энтони. Кто управляет Америкой? / Пер. с англ. В. Е. Тулаев. — Москва : ФЭРИ-В, 2002.

В работе исследованы аспекты использования книги как инструмента "мягкой силы" в годы "холодной войны" между США и Советским Союзом. Это была информационно-сетевая война, в которой использовали разнообразные методы: изъятие книг из библиотек и книгохранилищ информационных агентств; издание книг по заказу за счет ЦРУ и разнообразных фондов; пропаганда нужных книг и запрет печатать книги авторов, которые не вписывались в идеологию "холодной войны".

The aspects of the use of book are in-process investigational as an instrument of "soft power" in the years of "cold war" between the USA and Soviet Union. This was informative-network war in which used various methods: withdrawal of books from libraries of agencies of news; edition of books is by order due to CIA and various funds; propaganda of necessary books and prohibition to print the books of authors which was not written into ideology of "cold war".

Надійшла до редакції 15 травня 2018 року

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

УДК 004.92:027.081

Валентина Медведєва,
кандидат історичних наук,
науковий співробітник відділу
оперативної інформації НБУВ

Використання інфографіки в сучасній бібліотечній установі

Розглянуто аспекти використання інфографіки в сучасній бібліотечній установі. Досліджено характерні риси та особливості віртуальної бібліотечної виставки, з'ясовано вимоги до її організації. Проаналізовано інформаційно-аналітичну продукцію бібліотечних установ, представлена на віртуальних виставках.

Ключові слова: інфографіка, виставкова інфографіка, віртуальні виставки, рекламна кампанія, маркетинг.

Для створення інформаційно-аналітичної продукції бібліотечних установ сьогодні ефективно використовують інфографіку, що є однією з форм графічного і комунікаційного дизайну та новітнім інструментом репрезентації значного масиву комплексних відомостей. Це своєрідна візуалізація даних за допомогою інформаційних схем і графічних моделей подання інформації.

Метою статті є висвітлення особливостей використання інфографіки в бібліотечних установах.

Інфографіку застосовують у різноманітних сферах — від статистики демографічних даних і науки до освіти й журналістики. Головним призначенням інфографіки є інформування, а отже її часто використовують як доповнення до тексту, яке в повному